

ONA TILI DARSLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY USULLAR

Xolbekova Nargiza Axmedovna

Oltiariq tuman 2-son kasb-hunar maktabi ona tili o'qituvchisi

Annotatsiya: *Umumta'lim maktablarida o'quvchilarga uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standartlari asosida bilim berish asnosida kerakli bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirish o'qituvchidan kuchli bilim, yuksak kasb mahorati va tinimsiz mehnat hamda zamonaviy o'quv texnologiyalarini o'zlashtirishni talab qiladi. Ayniqsa, ona tili fanini o'qitishda o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish, mustaqil fikirlash va o'z mulohazalarini yozma bayon qilish malakalarini shakllantirish, yozma nutqiy rivojlantirish omillari eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *Nutq san'ati, noa'naviy ta'lim, faollik, ona tili, o'zlashtirish malakasi*

Ona tili - millatning ruhi, uning or-nomusi, ma'naviy qiyofasi, orzu-umidlarning namunasidir. Ona tili millatning birligi va birdamligining timsolidir. U millatni yagona xalq sifatida o'z atrofida birlashtiradi va dunyoda borliqni ta'min etadi. Har bir millatning o'z Vatani, oilasi bo'lgani kabi uning jonajon va betakror ona tili ham bo'ladi. Inson uchun uning vatani, ota-onasi, oilasi qanchalik qadrlil bo'lsa, uning ona tili ham shu qadar aziz va muqaddas bo'ladi. Hattoki, go'dak ham o'z vatanini, ota-onasini, dunyoni o'z ona tili orqali anglaydi va atay boshlaydi. Farzand tarbiyasida onaning o'rni beqiyos bo'lganidek, insonning hayotda o'z o'rnini topishida, kamolotga erishuvda tilning o'rni ulkan ahamiyatga ega. Shu bois tilni, onaga qiyoslab ona tili deb ataydilar. Til inson vujudida qon-qoniga singib oqadi. Jamiki, ezgu fazilatlar, avvalo, ona allasi va ona tilining bebaho jozibasi orqali singadi. Inson qalbida ona tiliga nisbatan sof tuyg'u, mehr-muhabbat alanga oladi. Turk dunyosining buyuk marifatparvar ijodkori Ismoilbek Gaspirali aytganidek : "Millatning ikki asosi bordur. Bu ularning tili va dinidur. Agar millat hayotidan shu ikkisidan biri sug'urib olinsa, bu millat tanazzulga yuz tutur".

O'quvchilarning o'z fikrini yozma bayon qilishida ona tili ta'limi jarayonida egallagan ko'nikma va malakalari u yaratgan matnda aks etadi.

Bunda:

- fikrning mantiqiy izchiklikda ifodalanganligini aniqlash;
 - tasvirining mavzuning muvofiqligini va tavsifning qiymatini aniqlash;
 - tavsifda tilning ifoda vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish darajasini aniqlash;
 - imloviy (yozma) savodxonlikning sifatini aniqlash asosiy omillar hisoblanadi,
- Demak, yozma nutq malakasini hosil qilish ona tili ta'limining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Zero, maktab ona tili ta'limining bosh maqsadiga ko'ra dars mashg'ulotlari o'quvchida ijodiylik, mustaqil fikrlash malakalarini chuqurlashtirish, ijodiy fikr mahsulini nutq vaziyatiga mos ravishda og'zaki va yozma shakllarda, to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakillantirishga va rivojlantirishga qaratilmog'i kerak. Bu muhim vazifani amalga oshirishda ona tili ta'limi jarayonida tashkil etiladigan turli usullar orqali yozma malakalarini oshirishga xizmat qiladigan pedagogic texnologiyalarning o'ziga xos o'rni bor.

O'quvchilarda yozma nutq malakalarini oshirishda «Eslab qol», «Xato top», «Izoh ber», "Davom ettir», «Tinish belgini qo'ying», «Jumlani to'g'ri tuz» , «Donolar bisotidan» kabi ta'limiy o'yinlardan unum foydalanish katta ahamiyat kasb etadi.

«Xato top» o'yini. Bunda o'quvchilar guruh bo'lib ishlasa maqsadga muvofiq bo'ladi. Har bir guruhga xato yozilgan so'zlar berilgan matnlar tarqatildi. Matn tanlashda o'tilgan mavzuni inobatga olish kerak. Masalan : «Uyushiq bo'laklari» , «Undalmalar» yoki «Unli tovushlar» mavzulari asosida matnlar tayyorlash mumkin.

Guruhlar xato yozilgan so'zlarni yoki tinish belgilarini aniqlaydilar. Belgilangan vaqtdan so'ng marnlar o'zaro almashinib, guruhlar o'zaro xatolarini ko'rib chiqadilar. Qaysi guruh qanday natijaga erishganini ekranda berilgan to'g'ri matn orqali bilib oladilar. Bu usul o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishda yordam beradi.

Darslarni musobaqa tarzida tashkil etilganda bu o'yinda foydalanish mumkin.

«Izoh ber» o'yini. Bu o'yinda «Dam olish daqiqasi»da foydalanish mumkin. Oq qog'ozda boshqa tillardan o'zlashtirilgan yoki ma'nosi qiyin so'zlar, ko'p ma'noli so'zlar yozib qo'yilib, sinf taxtasiga ilinadi. O'quvchilar navbat bilan chiqib, so'zlarning izohini yozadilar.

Masalan:

Sarbon- karavonboshi

Chilvir - ingichka arqon

Ranj - ozor, alam

Kamarbasta- xizmatga tayyor.

Bunda iboralardan foydalanish ham mumkin:

Yog' tushsa yalagudek- toz

Kapalagi uchib ketdi- qo'rqmoq

O'yin davomida o'quvchilarning yozma nutqda so'zlardan va iboradan umumli foydalanish malakasi oshadi.

«Davom ettir» o'yini. O'yin davomida o'qituvchi o'quvchilarning o'z tasavvurlarini yozma bayon qilishga o'rgatadi. Bu kichik hikoya, ertak yoki bog'lanishni matn bo'lishi mumkin.

O'qituvchi mavzu yozilgan qog'ozni tarqatadi. O'quvchilar partalarda o'tirgan holda oldindan orqaga qarata mavzu asosida bittadan gap yozib, qog'ozni uzatadi. O'quvchilar o'zlaridan oldin yozilgan fikrlarni to'ldirib, mavzuga mos gaplarni yozadilar.

Masalan: O'zbekiston - Vatanim manim.

O'zbekiston men tug'ilib, o'sgan diyor.

Men o'z Vatanimni sevaman.

O'zbekiston serquyosh, go'zal diyor.

Vatanim gullab- yashnamoqda.

O'zbekiston jahonga yuz tutmoqda.

Men o'z Vatanimdan faxrlanaman.

Bu usul o'quvchilarni hamjihatlikka tarbiyalaydi. Bog'lanishli matn yaratish malakasini rivojlantiradi, fikrlash doirasini kengaytiradi.

Darsning aralash turlarida, takrorlash darslarida bu ta'limiy o'yindan umumli foydalanish mumkin. Musobaqa usulda tashkil qilish yaxshi samara beradi.

«Jumlani to'g'ri tuz» texnologiyasi. Bu o'yinni tashkil etishdan maqsad o'quvchilarni uslubiy xatolarga yo'l qo'ymaslikka o'rgatish hamda yozma va og'zaki nutqni ravon va chiroyli bo'lishiga erishish asosiy omil hisoblanadi.

O'qituvchi jumlar chalkash bo'lgan gaplarni proyektor orqali ekranda namoyish qiladi va o'quvchilar jummalarni to'g'irlab yozadilar.

Masalan:

Mashina chang ko'tarildi yurib ketgach, orqasidan.

Mashina yurib ketgach, orqasidan chang ko'tarildi.

Ba'zi she'rlardagi jumalarda ro'y bergan o'zgarishlar she'riy qofiya yoki ohangdorlik talabi ekanligi ham inobatga olinib, o'quvchilarga tushuntiriladi.

«Ma'nodoshini top» o'yini. Bunda oq qog'oz va markerdan foydalanib o'yin tashkil qilinadi. O'quvchilar sinf taxtasida navbat bilan oq qog'ozdan berilgan so'zning ma'nodoshini topadi.

MASALAN:

Yozuvchi - adib, muallif, avtor.

Qadimiy - ko'hna, osori- atiq, eski, azaliy.

Bajarmoq - ijro qilmoq, amalga oshirmoq, ishlab chiqmoq.

Yuz - aft, bashara, chehra, oraz.

Bunda o'quvchining so'z boyligi oshadi. Yozma nutqda takroriy g'arizliklarga yo'l qo'ymaslikka o'rgatiladi. Nutqning go'zal bo'lishiga e'tibor qaratiladi. So'zni to'g'ri qo'llash malakasi rivojlanadi.

«So'zga so'z» o'yini. Bu usulda qarama- qarshi so'zlarni o'zaro keltirish bilan yoki so'zning oxirgi harfiga so'z topish kabi yo'l bilan tashkil qilinadi.

Bu jarayonda ko'ptokdan foydalanilsa, o'quvchilarda kayfiyat ko'tariladi, jismoniy harakat orqali dam olish daqiqasi tashkil qilish mumkin.

Masalan: 1-o'quvchi: "Oq" deb ko'ptokni ikkinchi o'quvchiga otadi, ikkinchi o'quvchi "Qora" deb ko'ptokni oshiradi. Keying o'quvchi oxirgi harf "a" ga "Achchiq" deb boshlasa, keying o'quvchi "Shirin" deb javob beradi. Navbatdagi o'quvchi "Nafis" deb ko'ptokni oshirsa, keying o'quvchi "Dag'al" deb davom ettiradi. Bu o'yin

o'quvchilarning topqirlikka, chaqqonlikka va lug'at boyligini oshirishga yordam beradi. Yozma nutqda bu so'zlardan unumli foydalanishga o'rgatadi.

Ona tili fanidan dars jarayonlarida o'quvchining yozma savodxonligi, imlo qoidalarini mukammal o'zlashtirganligi va yozma nutqning rivojlanganligini hamda husnixat bilan yozishini inobatga olib, yangi pedagogic texnologiyalar, ta'limiy o'yinlar orqali mashg'ulotlarni tashkil etish kelajakda yetuk intellectual barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil bo'lib hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Расулова, Р. Б. (2020). Она тили фанини укитишда иктидорли укувчиларни аниклаш ва уларнинг нутк маданиятларини оширишда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш. *Ta'lim, fan va innovatsiya*, 1(2), 37-40.
2. Усербай, Б. (9102). Мустакил таълим - талаба билимининг асоси. Туркий халцлар фольклори, адабиётшунос уамда тилшуносликнинг ауамиятли масалалари: Халцаро конференция, 1(1), 105-108.
3. Кучкоров, (2020). Жавдат ва унинг Самарканд адабий хдетида тутган урни. *ИНТЕРНАУКА*, 13(142), 89-90.
4. Кучкоров, Х., Х. (2020). Личность в системе человеческих общение и педагогических взаимоотношений. *Innovative achievements in science*, 439-441.
5. Baykabilov, U. A. (2020). Ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish bosqichlari. *Science and Education.*, 1 (Special Issue 2), 51-56.
6. Xolbekov, S. B. (2020). Adabiyot darslarida ijodkor tarjimaiholini o'rgatish xususida. *Science and Education*, 1(Special Issue 2).
7. Jumaniyozov, S. A. (2020). Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitishda ona tilidan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. *Science and Education*, 1 (Special Issue 2).
8. Хдсанзода, К. Х. (2020). Жавдат ижодида панд-ахлоқ мавзуси ва унинг ёш авлод тарбиясидаги урни. *Science and Education*, 1(2).
9. Байзаков, Ж. А. (2019). ТҮКі халыктарды дастандарындагы лттык ерекшелжтер. *Филология уэм оны оцытыу тарауларындагы фундаменталь уэм инновациялыц изертлеулер*, 35-37.